

Milena D. Popović Pisarri¹

Univerzitet u Beogradu – Filološki fakultet

 <https://orcid.org/0009-0003-5322-6337>

KONTRASTIVNA ANALIZA SRPSKIH I ITALIJANSKIH RELATIVNIH KONSTRUKCIJA S RESUMPTIVNOM ZAMENICOM

Rad za cilj ima da ponudi opis i analizu upotrebe srpskih i italijanskih relativnih struktura u kojima se proces relativizacije ne odvija posredstvom relativnih zamenica, već preko veznika *što* odnosno veznika *che* i resumptivne zamenice, koja daje informaciju o sintaksičkoj funkciji antecedenta unutar relativne konstrukcije. U radu takođe dajemo pregled sintaksičkih funkcija rečeničnih konstituenata čija se relativizacija vrši na ovaj način, a osvrćemo se i na sociolingvistički aspekt upotrebe relativnih rečenica s resumptivnom zamenicom u srpskom i italijanskom jeziku. Osim toga, skrećemo pažnju i na mogućnost upotrebe srpskih i italijanskih relativnih konstrukcija s veznicima *što* i *che* bez iskazane resumptivne zamenice, tj. na uslove koji omogućavaju realizaciju ovakvih struktura.

Ključne reči: resumptivna zamenica, srpske i italijanske relativne konstrukcije, relativizator *što*, relativizator *che*

1. Uvod

Predmet naše analize u ovom radu jesu srpske i italijanske relativne konstrukcije koje modifikuju značenje upravnog člana imeničke sintagme koji nazivamo antecedentom relativne strukture. Iz celine srpskih relativnih konstrukcija kojima prethodi antecedent, najpre ćemo izdvojiti, opisati i podvrgnuti sintaksičkoj analizi samo one strukture u kojima se, pored

¹ uudinama@yahoo.com

relativizatora, javlja i zamenica koja upućuje na antecedent iz nadređene rečenice, tj. precizira njegovu sintaksičku funkciju unutar relativne strukture. U nastavku rada opisaćemo i analizirati italijanske ekvivalente srpskih relativnih konstrukcija s relativizatorom i zamenicom.

Za razliku od zameničkih relativizatora, koje čine relativne zamenice, i priloških relativizatora, koje čine relativni prilozi, veznici u ulozi relativizatora (u srpskom jeziku *što*, u italijanskom jeziku *che*)² ne mogu iskazati sintaksičku funkciju koju antecedent ima unutar relativne rečenice. Međutim, jezičko sredstvo koje omogućava da sintaksička funkcija antecedenta bude iskazana i u relativnim konstrukcijama uvedenim veznicima, jeste zamenica koja je koreferentna sa antecedentom, upotrebljena s predlogom ili bez njega. Takva se zamenica naziva *resumptivnom* upravo zato što je njena uloga da u relativnoj rečenici “rezimira” funkciju i značenje antecedenta. Dakle, dok relativne zamenice i prilozi istovremeno imaju i vezničku i zameničku ulogu, u relativnim rečenicama s vezničkim relativizatorima ove dve uloge su podeljene – vezničku ulogu ima veznički relativizator, dok zameničku ima resumptivna zamenica (Kordić, 1995: 158).

Poznato je da se na osnovu semantičkog kriterijuma relativne rečenice dele na restriktivne i nerestriktivne, dok se prema sintaksičkom kriterijumu svrstavaju među atributske i apozitivne. Restriktivna upotreba relativnih rečenica poklapa se sa atributskom, dok se nerestriktivna poklapa sa apozitivnom. Semantički restriktivne relativne konstrukcije modifikuju, ograničavaju i na taj način identifikuju imenički pojam na koji se odnose, dok semantički nerestriktivne relativne konstrukcije pružaju dodatnu informaciju u vezi sa imeničkim pojmom na koji se odnose. Za razliku od nerestriktivnih konstrukcija, restriktivne relativne rečenice, koje, bez obzira na vrstu relativizatora, imaju funkciju atributa, uvek su tesno vezane za upravni član imeničke sintagme iz nadređene klauze, što se ogleda i u mogućnosti upotrebe korelativa (primeri (1a) i (1b)), kao i u tome što se u govoru ne odvajaju pauzama, niti u pisanju zarezima (primeri (1a) i (1b)).

(1) a. Podigao je (onu) ruku u kojoj je držao telefon.³

b. Podigao je (onu) ruku što je u njoj držao telefon.

U radu ćemo se ukratko osvrnuti i na sociolingvistički aspekt upotrebe relativnih struktura s veznikom i resumptivnom zamenicom i dati osnovne informacije o jezičkom varijetetu u okviru kojeg se takve konstrukcije javljaju,

² Za kategorijalni status relativizatora *što* v. Kordić (1995) i onde navedenu literaturu. Za kategorijalni status relativizatora *che* v. Cinque (1988).

³ Primere koje u radu navodimo preuzeli smo iz stručne literature uz citiranje izvora ili smo ih pak sami sastavili za potrebe rada po ugledu na primere upotrebe relativnih konstrukcija koje smo čuli u spontanoj govornoj produkciji izvornih govornika srpskog i italijanskog jezika.

uzimajući u obzir jezičko raslojavanje na nivou govornog odnosno pisanog jezika i formalnih odnosno neformalnih registara.

2. Strategije relativizacije u srpskom jeziku

U srpskom jeziku postoje dve osnovne strategije⁴ relativizacije: 1) posredstvom relativnih zamenica i priloga (primeri (2a) i (2b)) i 2) posredstvom veznika *što* (primer (2c)). Resumptivne zamenice se javljaju samo u relativnim konstrukcijama uvedenim veznikom *što* (primer (2c)).⁵

- (2) a. Izaći ću s prijateljicom **koju** sam upoznala pre dve godine u Italiji.
 b. Idemo u kafić **gde** smo išle i prošli put.
 c. Izaći ću s prijateljicom **što** sam **je** upoznala pre dve godine u Italiji.

2.1. Relativizacija s veznikom *što* i resumptivnom zamenicom

Resumptivna zamenica se javlja u relativnim klauzama koje uvodi veznički relativizator *što* (primer (3b)), dok je njena upotreba nakon zameničkih relativizatora negramatična (primer (3a)):

- (3) a. *Izaći ću s prijateljicom **koju** sam **je** upoznala pre dve godine u Italiji.
 b. Izaći ću s prijateljicom **što** sam **je** upoznala pre dve godine u Italiji.

U zavisnosti od sintaksičko-semantičkih osobenosti glagola u funkciji predikata relativne rečenice i semantičkih obeležja antedecenta, resumptivna zamenica može vršiti najrazličitije sintaksičke funkcije.

U nastavku navodimo najčešće sintaksičke funkcije resumptivne zamenice u srpskim relativnim konstrukcijama.

1) Gramatički subjekat

Ukoliko u relativnoj konstrukciji koja počinje vezničkim relativizatorom *što* antedecent ima funkciju subjekta, resumptivna zamenica se nikada neće javiti u obliku lične zamenice u nominativu, već će se relativizacija realizovati isključivo posredstvom veznika *što* (primer (4a)).

- (4) a. Ovo je momak **što** radi u pošti.
 b. *Ovo je momak **što on** radi u pošti.

⁴ Obe strategije relativizacije o kojima ovde govorimo podrazumevaju postojanje antedecenta u nadređenoj strukturi.

⁵ Za više informacija o strategijama relativizacije u srpskom jeziku v. Bošković (2009) i onde navedenu literaturu.

- 2) Kongruentni atribut uz imeničku jedinicu u funkciji subjekta relativne konstrukcije (konstituentni oblik: prisvojna pridevska zamenica 3. lica)

(5) Ovo je momak **što njegov** brat radi u pošti.

Ovakva upotreba resumptivne zamenice karakteriše izrazito neformalne govorne registre srpskog jezika i predstavlja primer supstandardne upotrebe relativne rečenice.

Ukoliko u relativnoj konstrukciji postoje dve koordinirane imeničke jedinice u funkciji subjekta, relativizacija se može obaviti isključivo primenom strategije *što* + resumptivna zamenica (primer (6a)).

(6) a. Ovo je momak **što on i njegov brat** rade u prodavnici ploča.

b. *Ovo je momak **što i njegov brat** rade u prodavnici ploča.

c. *Ovo je momak **koji i njegov brat** rade u prodavnici ploča.

U primeru (6a) možemo primetiti prisustvo dve resumptivne zamenice: prva je lična zamenica u funkciji subjekta relativne rečenice, a druga je, kao i u primeru (5), prisvojna pridevska zamenica u funkciji atributa imeničke jedinice koja, u naporednom odnosu s imeničkom jedinicom koja joj prethodi, takođe vrši funkciju subjekta relativne konstrukcije.⁶

Na osnovu primera (6a) i njegovog objašnjenja, možemo zaključiti da se, pod određenim uslovima, u srpskom jeziku ipak može javiti resumptivna lična zamenica s funkcijom gramatičkog subjekta relativne rečenice.

- 3) Nepravi objekat u genitivu (konstituentni oblik: enklitički oblik lične zamenice 3. lica u genitivu ili predlog + naglašeni oblik lične zamenice 3. lica u genitivu)

(7) b. Ovo je momak **što ga** se svi plaše.

c. Ovo je momak **što od njega** zavisi ceo tim/**što** ceo tim zavisi **od njega**.

- 4) Priloška odredba za uzrok u genitivu (konstituentni oblik: predlog *od* + naglašeni oblik lične zamenice 3. lica u genitivu)

(8) Svuda oko nas je magla **što se od nje** put ne vidi/**što** se put ne vidi **od nje**.

⁶ Ovakva nestandardna relativna struktura po pravilu se izbegava upotrebom zameniškog relativizatora *koji* i prisvojne pridevske zamenice u okviru predložko-padežne konstrukcije: *Ovo je momak koji sa svojim bratom radi u prodavnici ploča.*

- 5) Nepravi objekat u dativu (konstituentski oblik: enklitički oblik lične zamenice 3. lica u dativu)
- (9) Ovo je momak **što mu** dajem časove italijanskog.
- 6) Logički subjekat u dativu ili u akuzativu (konstituentski oblik: enklitički oblik lične zamenice 3. lica u dativu ili u akuzativu)
- (10) a. Ovo je momak **što mu** se jedu kolači.
b. Ovo je momak **što ga** boli zub.
- 7) Odredba za recipijenta/primaoca situacije (konstituentski oblik: enklitički oblik lične zamenice 3. lica u dativu)
- (11) c. Ovo je devojka **što joj** se pokvario auto.
d. Ovo je devojka **čiji** se auto pokvario.
- U primeru (11c) vidljivo je posesivno značenje recipijenta u odnosu na subjekat relativne konstrukcije (*auto*), zbog čega ovakva relativna konstrukcija ima isto značenje kao i odgovarajuća konstrukcija s relativno-posesivnom zamenicom *čiji* (primer (11d)).
- 8) Pravi objekat u akuzativu (konstituentski oblik: enklitički oblik lične zamenice 3. lica u akuzativu)
- (12) a. Ovo je momak **što** sam **ga** srela sinoć.
b. Ovo je momak **što ga** svi ovde znaju.
- 9) Nepravi objekat u akuzativu (konstituentski oblik: predlog + naglašena lična zamenica 3. lica u akuzativu)
- (13) Ovo je momak **što** su se **u njega** sve devojke zaljubile/**što** su se sve devojke zaljubile **u njega**.
- 10) Priloška odredba za namenu *za* + akuzativ (konstituentski oblik: predlog *za* + naglašena lična zamenica 3. lica u akuzativu)
- (14) Stigao je momak **što** smo **za njega** sačuvali mesto/**što** smo sačuvali mesto **za njega**.
- 11) Nepravi objekat u instrumentalu (konstituentski oblik: naglašena lična zamenica 3. lica u instrumentalu)

(15) Ovo je momak **što** se **njime** lako manipuliše/**što** se lako manipuliše **njime**.

12) Priloška odredba za sredstvo (konstituentni oblik: naglašena lična zamenica 3. lica u instrumentalu)

(16) Ovo je olovka **što njom** najlepše pišem/**što** najlepše pišem **njom**.

13) Priloška odredba za društvo (konstituentni oblik: predlog *s(a)* + naglašena lična zamenica 3. lica u instrumentalu)

(17) Ovo je momak **što s njim** igram šah/**što** igram šah **s njim**.

14) Nepravi objekat u lokativu (konstituentni oblik: predlog + naglašena lična zamenica 3. lica u lokativu)

(18) Ovo je momak **što o njemu** svi pričaju/**što** svi pričaju **o njemu**.

15) Priloška odredba za način u lokativu (konstituentni oblik: predlog *po* + naglašena lična zamenica u lokativu)

(19) Ovo su pravila **što se po njima** igra/**što** se igra **po njima**.

16) Priloške odredbe s mesnim (prostornim) značenjem (konstituentni oblik: predlog + naglašena lična zamenica 3. lica)

(20) To je gradić **što se u njemu** mirno živi/**što** se mirno živi **u njemu**.

Relativna struktura iz primera (20) ekvivalentna je relativnim klauzama istog značenja uvedenim priloškim relativizatorom *gde* ili zameničkim relativizatorom *koji* s predlogom *u/na* (primeri (21a) i (21b)).

(21) a. To je gradić **gde** se mirno živi.

b. To je gradić **u kojem** se mirno živi.

Primeri koji slede ilustruju upotrebu resumptivne zamenice u funkciji priloških odredbi s različitim prostornim značenjima, čiji konstituentni oblici variraju od naglašenih ličnih zamenica upotrebljenih lokativu s predlogom, akuzativu s predlogom, instrumentalu bez predloga, genitivu s predlogom do pokaznih zameničkih priloga *tu*, *tamo*, *tuda*, *odatle*. Međutim, zbog postojanja konkurentnih relativnih konstrukcija u kojima se relativizacija priloških odredbi s prostornim značenjem realizuje posredstvom zameničkih i priloških relativizatora, učestalost upotrebe navedenih primera nije visoka, te je i stepen njihove prihvatljivosti u izvesnim slučajevima upitan.

- (22) a. To je gradić **što** se **u njemu** mirno živi/**što** se mirno živi **u njemu**.
 b. ?To je gradić **što** se **tu** mirno živi/**što** se mirno živi **tu**.
 c. ?To je gradić **što** se **u njega** rado odlazi/**što** se rado odlazi **u njega**.
 d. ?To je gradić **što** se **tamo** rado odlazi/ **što** se rado odlazi **tamo**.
 e. ?To je put **što** se **njime** brzo stiže do Beograda/**što** se brzo stiže do Beograda **njime**.
 f. ?To je put **što** se **tuda** brzo stiže do Beograda/**što** se brzo stiže do Beograda **tuda**.
 g. ?To je mesto **što** se **iz njega** brzo stiže do Beograda/**što** se brzo stiže do Beograda **iz njega**.
 h. ?To je mesto **što** se **odadle** brzo stiže do Beograda/**što** se brzo stiže do Beograda **odadle**.

Veoma zanimljiv slučaj predstavljaju izvesni gramatični primeri upotrebe veznika *što* bez resumptivne zamenice u govornom jeziku ((23d) i (23i)), naročito ako im suprotstavimo odgovarajuće primere sa zameničkim relativizatorom ili relativizatorom *što* i resumptivnom zamenicom i ustanovimo pod kojim uslovima se realizuju konstrukcije u kojima posle veznika *što* nema resumptivne zamenice:

- (23) a. Ovo je devojka **s kojom** radim.
 b. Ovo je devojka **što s njom** radim/**što** radim **s njom**.
 c. *Ovo je devojka **što** radim.
 d. Ovo je devojka **što radimo zajedno**/**što radimo u istoj fabrici**.
 e.*Ovo je devojka **što** radimo.
 f. Ovo je devojka **s kojom** sam se posvađala.
 g. Ovo je devojka **što** sam se **s njom** posvađala/**što** sam se posvađala **s njom**.
 h.* Ovo je devojka **što** sam se posvađala.
 i. Ovo je devojka **što smo se posvađale**.

Relativne rečenice poput onih u primerima (23d) i (23i) česte su u spontanoj govornoj produkciji. Ne pripadaju standardnojezičkom varijetetu, ali nisu negramatične. Karakteriše ih, s jedne strane, odsustvo resumptivne zamenice, ali se u njima, s druge strane, javlja subjekat u kojem je delimično sadržan antecedent. Taj subjekat u oba primera u sebi objedinjuje govornika (osobu koja izgovara rečenicu) i živi antecedent iz glavne rečenice. Upravo ovo delimično poklapanje antedecenta sa subjektom relativne klauze jeste ono što omogućava konstruisanje ovakvih rečenica. Konkretno, strategija koja u primeru (23d) omogućava izostavljanje resumptivne zamenice i gramatičnost relativne rečenice jeste upotreba predikata u 1. licu množine i priloškog elementa koji daje informaciju o učešću antedecenta u radnji relativne rečenice (priloški element

u ovom slučaju predstavlja obavezni konstituent relativne konstrukcije bez kojeg bi ona bila negramatična), dok u primeru (23i) „zasluga“ za gramatičnost pripada uzajamno-povratnom glagolu u 1. licu množine u funkciji predikata relativne konstrukcije, koji pruža informaciju o učešću antecedenta u radnji.⁷

Na osnovu navedenih primera zaključujemo da resumptivna zamenica pokazuje tendenciju da se nađe u kontaktnom položaju s vezničkim relativizatorom *što*. Enklitički oblik resumptivne zamenice po pravilu će se naći u kontaktnom položaju sa *što*, osim ako se između njih ne umetne neka druga enklitika (up. primere (12a) i (12b)). Treba naglasiti da resumptivna zamenica pokazuje istu tendenciju i kada je u naglašenom obliku ili u sastavu predloško-padežne konstrukcije, iako se u tom slučaju može naći i iza predikata relativne konstrukcije. Objašnjenje te pojave leži u činjenici da resumptivna zamenica pruža informaciju o sintaksičkoj funkciji antecedenta unutar relativne konstrukcije, te samim tim teži da se približi antecedentu.

3. Strategije relativizacije u italijanskom jeziku

U italijanskom jeziku primenjuju se sledeće četiri različite strategije relativizacije⁸, od kojih dve odlikuje prisustvo resumptivne zamenice:

*Zamenička strategija*⁹ predstavlja vrstu relativizacije tipičnu za standardni italijanski jezik. Ona podrazumeva upotrebu relativnih zamenica *cui/il quale*¹⁰, kojima se signalizira sintaksička funkcija antecedenta u relativnoj klauzi. Treba pak naglasiti da zamenička strategija ne omogućava relativizaciju svih konstituenata relativne strukture, već se u slučajevima kada antecedent u relativnoj konstrukciji vrši neku od sintaksičkih funkcija koje, na strukturnom planu, isključuju upotrebu predloga, relativizacija obavlja isključivo posredstvom vezničkog relativizatora *che*. Reč je o sintaksičkim funkcijama subjekta, pravog objekta, imenskog dela predikata i pojedinih odredbi za vreme i meru, čiju morfološku strukturu u italijanskom jeziku čini imenička jedinica kojoj ne prethodi predlog. Budući da se skoro svi napred pomenuti konstituenti mogu relativizovati jedino posredstvom veznika *che*, ovakav tip relativne rečenice u italijanskom jeziku nužno je normiran i deo je standardnojezičkog varijeteta.

⁷ Postoje i primeri s veznikom *što* bez resumptivne zamenice u kojima je antecedent delimično sadržan u direktnom objektu relativne strukture, kao što je *Ovo ti je ona devojka što su ih sinoć videli zajedno u gradu*.

⁸ Sve četiri strategije relativizacije o kojima će ovde biti reči podrazumevaju postojanje antecedenta u nadređenoj rečenici. O strategijama relativizacije koje se javljaju u italijanskom standardu i supstandardu v. Venier (2007) i Cerruti et al. (2017).

⁹ Ovu vrstu relativizacije Berruto (1987) naziva sintetičkom.

¹⁰ Ovaj tip relativizacije obuhvata i upotrebu priloškog relativizatora *dove*.

- (24) a. Il professore **a cui/al quale** ci siamo rivolti, ci ha assicurato. (Cinque, 1988: 446)
 b. La proposta **che** è stata fatta è assurda. (Cinque, 1988: 446)
 c. La proposta **che** loro hanno fatto è assurda. (Cinque, 1988: 446)
 d. Da gentiluomo **che** era, lasciò il posto alla signora. (Cinque, 1988: 446)
 e. Il giorno **che** ti ho conosciuto portavi gli occhiali. (Cinque, 1988: 446)
 f. I chilometri **che** Padova dista da Venezia non sono più di quaranta. (Cinque, 1988: 446)

Jedna od strategija relativizacije podrazumeva upotrebu vezničkog relativizatora *che* bez resumptivne zamenice. U ovakvim relativnim konstrukcijama ne može se izraziti sintaksička funkcija antecedenta, usled čega se jedino na osnovu konteksta može odrediti na koju se imeničku jedinicu iz nadređene strukture odnosi relativna konstrukcija. Ova vrsta relativizacije, iako česta u govornom jeziku, u savremenom italijanskom jeziku nije normirana i pripada supstandardu.

- (25) È un fabbricato **che** il proprietario è il comune di Roma. (Berretta, 2003: 231)

(Odgovarajuća standardna konstrukcija: È un fabbricato **il cui** proprietario è il comune di Roma = To je zgrada čiji je vlasnik Grad Rim.)

Analitička strategija predviđa upotrebu vezničkog relativizatora *che* i resumptivne zamenice, koja izražava ne samo anaforičku vezu sa antecedentom, već i sintaksičku funkciju antecedenta unutar relativne konstrukcije. Ovaj tip relativizacije, inače vrlo frekventan u spontanoj govornoj produkciji, takođe nije normiran i pripada italijanskom supstandardu.

- (26) Quella ragazza **che** io te **ne** avevo parlato si è sposata. (De Roberto, 2007: 150)

(Odgovarajuća standardna konstrukcija: Quella ragazza **di cui/della quale** ti avevo parlato si è sposata = Ona devojka o kojoj sam ti pričao/pričala se udala)

U okviru *pleonastične strategije* relativizacija se ostvaruje posredstvom zamišljenog relativizatora *cui/il quale* (ili priloškog relativizatora *dove*), koji su u stanju da izraze različite sintaksičke funkcije antecedenta u relativnoj strukturi, ali se istovremeno pribegava i upotrebi resumptivne zamenice, koja iskazuje te iste sintaksičke funkcije. Kako su relativna zamenica ili relativni prilog nosioci svih neophodnih sintaksičkih informacija, a upotreba resumptivne zamenice pleonastična, i ovakve relativne konstrukcije pripadaju supstandardu.

(27) a. È un argomento **di cui** tutti **ne** parlano. (Benincà, 2003: 283)
(Odgovarajuća standardna konstrukcija: È un argomento **di cui** tutti parlano = To je tema **o kojoj** svi govore)

b. Questo è il paese **dove (= in cui)** **ci** ho conosciuto Maria. (Benincà, 2003: 281)

(Odgovarajuća standardna konstrukcija: Questo è il paese **dove (= in cui)** ho conosciuto Maria = Ovo je selo **gde (= u kojem)** sam upoznao/upoznala Mariju)

c. È un segnale politico **del quale** bisogna tenerne **ne** conto. (Berretta, 2003: 231)

(Odgovarajuća standardna konstrukcija: È un segnale politico **del quale** bisogna tenere conto = To je politički signal koji treba uzeti u obzir)

U italijanskom jeziku postoje, dakle, dve strategije relativizacije koje podrazumevaju upotrebu resumptivne zamenice - analitička i pleonastična. Kako je analitička strategija (*che* + resumptivna zamenica) po svojoj strukturi identična srpskoj relativnoj konstrukciji *što* + resumptivna zamenica, u nastavku rada bavićemo se samo italijanskim relativnim konstrukcijama nastalim primenom analitičke strategije.

3.1. Relativizacija s veznikom *che* i resumptivnom zamenicom

Resumptivna zamenica može vršiti različite sintaksičke funkcije unutar relativne konstrukcije u zavisnosti od sintaksičko-semantičkih karakteristika glagola u funkciji predikata relativne rečenice i semantičkih obeležja antecedenta. U nastavku navodimo najčešće sintaksičke funkcije resumptivne zamenice u italijanskim relativnim konstrukcijama:

- 1) Gramatički subjekat (konstituentni oblik: naglašena lična zamenica, najčešće 3. lica (primer (28a)) ili, ređe, pokazna zamenica (primer (28b)))¹¹

(28) a. C'era un giocatore che si chiamava Cesarini, che **lui** all'ultimo minuto faceva sempre goal. (Berretta, 2003: 232)¹²

(Odgovarajuća standardna konstrukcija: C'era un giocatore che si chiamava Cesarini, **che** all'ultimo momento faceva sempre goal = Bio je jedan igrač koji se zvao Čezarini i **koji** je u poslednjem trenutku uvek davao gol)

b. C'è una signora nel paese che **questa** li vende. (Berretta, 2003: 232)
(Odgovarajuća standardna konstrukcija: C'è una signora nel paese **che** li vende = Ima jedna gospođa u selu **koja** ih prodaje)

¹¹ Upotreba resumptivne zamenice u funkciji gramatičkog subjekta relativne konstrukcije predstavlja marginalnu pojavu prisutnu u neformalnoj usmenoj produkciji.

¹² Većina primera koje navodimo u odeljku 3.1. ovog rada identični su primerima koje smo, takođe uz citiranje izvora iz stručne literature, naveli u Popović Pisarri (2024).

- 2) Kongruentni atribut uz imeničku jedinicu u funkciji subjekta relativne konstrukcije (konstituentni oblik: prisvojna pridevska zamenica 3. lica)

(29) Io ho un'amica che **sua figlia** è effettivamente finita nell'armadio. (Berretta, 2003: 232)

(Odgovarajuća standardna konstrukcija: Io ho un'amica **la cui figlia** è effettivamente finita nell'armadio = Ja imam prijateljicu **čija ćerka** je stvarno završila u ormaru)

Ukoliko u relativnoj konstrukciji postoje dve koordinirane imeničke jedinice u funkciji subjekta, relativizacija se može obaviti isključivo primenom strategije *che* + resumptivna zamenica (up. primere (30a), (30b) i odgovarajuću standardnu konstrukciju).

(30) a. Mario, che **lui e suo figlio** sono partiti per Andorra, ... (Benincà, 2003: 282)

(Odgovarajuća standardna konstrukcija: Mario, **il quale** è partito per Andorra **con suo figlio**... = Mario, koji je sa svojim sinom otputovao u Andoru...)

b. *Mario, **il quale e suo figlio** sono partiti per Andorra, ... (Benincà, 2003: 282)

U primeru (30a) možemo primetiti prisustvo dve resumptivne zamenice: prva je lična zamenica u funkciji subjekta relativne rečenice, a druga je, kao i u primeru (29), u funkciji atributa imeničke jedinice koja, u naporednom odnosu s imeničkom jedinicom koja joj prethodi, takođe vrši funkciju subjekta relativne konstrukcije.

- 3) Logički subjekat (konstituentni oblik: klitički oblik lične zamenice 3. lica ili, marginalno, predlog *a* + naglašeni oblik lične zamenice 3. lica)

(31) a. Pensa a Maria, **che** non **gli** piace nessuno. (Cinque, 1988: 499)

(Odgovarajuća standardna konstrukcija: Pensa a Maria, **a cui** non piace nessuno = Pomisli samo na Mariju, **kojoj** se ne sviđa niko)

b. Quella è Patrizia, **che a lei** non piace mai nessuno. (Venier, 2007: 149)
(Odgovarajuća standardna konstrukcija: Quella è Patrizia, **a cui** non piace mai nessuno = To je Patricija, **kojoj** se nikad niko ne sviđa)

- 4) Pravi objekat (konstituentni oblik: klitički oblik ili, retko, naglašeni oblik lične zamenice¹³, uglavnom 3. lica)

¹³ Benincà (2003: 281) navodi da je naglašeni oblik lične zamenice prisutan isključivo u jezičkoj produkciji govornika iz severne Italije.

(32) a. Se viene anche Carlo, **che** non **lo** può più vedere nessuno, ci posso venire pure io. (Cinque, 1988: 499)

(Odgovarajuća standardna konstrukcija: Se viene anche Carlo, **che** non può più vedere nessuno, ci posso venire pure io = Ako dolazi i Karlo, **kojeg** niko više ne može očima da vidi, mogu da dođem i ja)

b. Mario, **che** hanno proposto **lui**... (Benincà, 2003: 281)

(Odgovarajuća standardna konstrukcija: Mario, **che** hanno proposto... = Mario, **kojeg** su predložili...)

- 5) Nepravi objekat (konstituentni oblik: klitički oblik lične zamenice 3. lica ili klitička partikula *ci* ili *ne* ili predlog + naglašena lična zamenica 3. lica)

(33) a. Un amico **che gli** avevo prestato dei soldi, non si è fatto più vivo. (Benincà, 2003: 280)

(Odgovarajuća standardna konstrukcija: Un amico **a cui** avevo prestato dei soldi, non si è fatto più vivo = Prijatelj **kojem** sam pozajmio/pozajmila pare nije se više javio)

- 6) Priloška odredba za sredstvo (konstituentni oblik: klitička partikula *ci*)

(34) La mia chiave, **che ci** ho aperto prima anche la sua porta, è un modello più vecchio. (Cinque, 1988: 499)

(Odgovarajuća standardna konstrukcija: La mia chiave, **con cui** ho aperto anche la sua porta, è un modello più vecchio = Moj ključ, **kojim** sam otvorio/otvorila i njego(n)ova vrata, stariji je model)

- 7) Priloška odredba za mesto (konstituentni oblik: klitička partikula *ci*¹⁴)

(35) È un posto **che ci** si deve andare tutti, prima o poi. (Cinque, 1988: 498)

(Odgovarajuća standardna konstrukcija: È un posto **dove** devono andare tutti, prima o poi = To je mesto **gde** svi, pre ili kasnije, moraju otići)

Na osnovu napred navedenih italijanskih primera može se zaključiti da, kao i u srpskom jeziku, resumptivna zamenica teži da se nađe u položaju između relativizatora *che* i predikata relativne rečenice. Dakle, klitički oblik¹⁵ resumptivne zamenice po pravilu će se naći u kontaktnom položaju s veznikom

¹⁴ Nismo naišli na primere upotrebe resumptivne zamenice u funkciji odredbe za mesto u formi klitičke partikule *ne* ili naglašanih priloga za mesto *lì/là*.

¹⁵ Italijanske nenaglašene lične zamenice i partikule *ci* i *ne* mogu biti i proklitike i enklitike.

che, a ispred upravnog glagola relativne konstrukcije¹⁶, osim ako glagol relativne rečenice nije u odričnom obliku, te se onda između njih umeće rečca *non*. Ova pojava, kao i u slučaju srpskih relativnih konstrukcija ove vrste, može se objasniti činjenicom da resumptivna zamenica teži da se približi antecedentu, na koji se i odnosi. Treba naglasiti da resumptivna zamenica pokazuje istu tendenciju i u slučajevima kada se javlja posle predloga u obliku naglašene lične zamenice (primer (31b)), dok je položaj iza predikata relativne klauze veoma redak (npr. (32b), gde je resumptivna zamenica u obliku naglašene lične zamenice upotrebljena u funkciji pravog objekta).

4. Zaključak

U radu smo se bavili posebnim tipom relativnih konstrukcija - srpskim i italijanskim finitnim relativnim konstrukcijama s veznikom *što* odnosno veznikom *che* i resumptivnom zamenicom. Opisali smo, analizirali i dali pregled njihove upotrebe, što, s jedne strane, predstavlja doprinos italijanističkim sintaksičkim istraživanjima u našoj sredini, dok, s druge, može biti od značaja u nastavi italijanskog odnosno srpskog jezika, pre svega u kontekstu unapređivanja morfosintaksičke kompetencije srbofonih studenata italijanskog jezika odnosno italo fonih studenata srpskog jezika.

Resumptivna zamenica, i u savremenom srpskom i u savremenom italijanskom jeziku, obeležje je pre svega spontane govorne produkcije koja se ostvaruje u neformalnim komunikativnim situacijama. Moglo bi se stoga reći da se u centru naše pažnje u ovom radu našla jedna značajna karakteristika morfosintakse govornog jezika. Poznato je da su u neformalnoj govornoj produkciji lične zamenice, kao i pokazne zamenice i zamenički prilozi, veoma česti. Takva pojava objašnjava se činjenicom da u govornoj produkciji postoji stalno pozivanje govornika na kontekst u koji je smeštena komunikativna situacija, što dovodi do pojačane upotrebe deiktičkih elemenata i uopšte do težnje ka emfazi. U italijanskom, za razliku od srpskog jezika, u govoru je veoma česta i zamenička redundantnost, koja se na primeru upotrebe resumptivne zamenice javlja u okviru pleonastične strategije relativizacije.

Porast zanimanja za sintaksu govornog jezika doveo je, između ostalog, do toga da se više pažnje obrati na „alternativne“ relativne konstrukcije, tipične za usmenu produkciju, i najčešće supstandardne, kao što je slučaj s relativnim konstrukcijama *che* + resumptivna zamenica u italijanskom jeziku.¹⁷ S tim u vezi posebno zanimljivim čini nam se status srpske resumptivne zamenice. Kako je u našem jeziku pojavljivanje takve zamenice posle vezničkog

¹⁶ Italijanske klitike se najčešće javljaju ispred glagola u ličnom obliku, tako da njihov položaj unutar relativne konstrukcije ne predstavlja izuzetak.

¹⁷ Za više informacija o supstandardnim relativnim konstrukcijama u italijanskom jeziku v. Aureli (2003), Fiorentino (1999) i Scarano (2002).

relativizatora *što* oduvek bilo deo norme, stiće se utisak da njenoj veoma raširenoj upotrebi u neformalnoj govornoj produkciji istraživači do sada nisu posvetili dovoljno pažnje. Naime, mnogi govorni predstavnici srpskog jezika povezuju upotrebu relativnih rečenica koje sadrže veznik *što* i resumptivnu zamenicu upravo s neformalnim registrima govornog jezika. Ima i izvornih govornika koji upotrebu resumptivne zamenice smatraju arhaičnom, neki drugi pak nestandardnom, ponekad čak i neprihvatljivom, negramatičnom. Drugo pitanje predstavlja frekventnost upotrebe i jezički varijeteti u okviru kojih se ovakve relativne konstrukcije češće ili ređe javljaju.¹⁸ Odgovor na to pitanje mogao bi se dobiti tek nakon sprovođenja istraživanja koje bi za cilj imalo da ustanovi u kojoj su meri konstrukcije s relativizatorom *što* i resumptivnom zamenicom zastupljene u određenom korpusu govornog i pisanog jezika u odnosu na ukupni broj relativnih klauza, kao i u odnosu na broj relativnih klauza sa zameničkim relativizatorom. Istraživanje bi takođe služilo proučavanju sintaksičkih, semantičkih i pragmatičkih osobenosti konteksta u kojem najčešće dolazi do izostavljanja resumptivne zamenice posle veznika *što* (posle kakvih antecedenata, u kojim padežima, s kojim predlozima, s kakvim rekcijskim glagolima itd.). Buduće istraživanje bi se moralo pozabaviti i pitanjem naporedne upotrebe vezničkog relativizatora *što* i zameničkog relativizatora *koi*, koja varira od apsolutne komutabilnosti do različite distribucije uslovljene semantičkim karakteristikama antecedenata, različitim nivoom restriktivnosti dvaju relativizatora¹⁹, jezičkim varijetetom u okviru kojeg se javljaju itd.

Literatura

- Aureli, M. (2003). Pressione dell'uso sulla norma. Le relative non-standard nei giudizi degli utenti. *Studi italiani di linguistica teorica e applicata*, 32 (1), 45-67.
- Benincà, P. (2003). Sintassi. In A. A. Sobrero (Ed.), *Introduzione all'italiano contemporaneo - Le strutture* (247-290). Roma - Bari: Editori Laterza.
- Berretta, M. (2003). Morfologia. In A. A. Sobrero (Ed.), *Introduzione all'italiano contemporaneo - Le strutture* (193-245). Roma - Bari: Editori Laterza.
- Berruto, G. (1987). *Sociolinguistica dell'italiano contemporaneo*. Roma: La Nuova Italia Scientifica.
- Bošković, Ž. (2009). On relativization strategies and resumptive pronouns. *Proceedings FDSL* 7, 1-13.
- Cerruti, M., Crocco, C., & Marzo, S. (Eds.). (2017). *Towards a New Standard: Theoretical and Empirical Studies on the Restandardization of Italian*. Berlin: De Gruyter.
- Cinque, G. (1988). La frase relativa. In L. Renzi (Ed.), *Grande grammatica italiana di consultazione, volume I* (443-503). Bologna: Il Mulino.

¹⁸ U vezi s distribucijom relativizatora *što* u vojvođanskim govorima šumadijsko-vojvođanskog dijalekta v. Urošević (2010) i Urošević (2011).

¹⁹ U vezi s (ne)restriktivnom prirodom vezničkog relativizatora *što* v. Kordić (1995).

- Fiorentino, G. (1999). *Relativa debole. Sintassi, uso, storia in italiano*. Milano: Franco Angeli.
- Popović Pisarri, M. (2024). Relativne konstrukcije s komplementizatorom u italijanskom jeziku. *Savremena filološka istraživanja*, I, vol. 1, 446-458.
- Scarano, A. (2002). *Fraasi relative e pseudo-relative in italiano. Sintassi, semantica e articolazione dell'informazione*. Roma: Bulzoni Editore.
- Urošević, D. (2010). Relativna rečenica u banatskim govorima šumadijsko-vojvođanskog dijalekta. *Prilozi proučavanju jezika*, 41, 199-225.
- Urošević, D. (2011). Relativne rečenice s relativizatorom *što* u vojvođanskim govorima šumadijsko-vojvođanskog dijalekta. *Prilozi proučavanju jezika*, 42, 115-134.
- Venier, F. (Ed.). (2007). *Relative e pseudorelative tra grammatica e testo*. Alessandria: Edizioni dell'Orso.

CONSTRASTIVE ANALYSIS OF SERBIAN AND ITALIAN RELATIVE CONSTRUCTIONS WITH A RESUMPTIVE PRONOUN

S u m m a r y

This study aims to describe and analyse the Serbian and Italian relative constructions in which the process of relativization occurs through the use of the complementizers *što/che* and a resumptive pronoun. The complementizers are preceded by an expressed antecedent and provide the information on the syntactic function of the antecedent within a relative construction. This study also provides a survey of syntactic functions exercised by all the clause constituents whose relativization occurs by means of the complementizers *što/che* and a resumptive pronoun. Different morphological forms of resumptive pronouns are also described and analysed. The sociolinguistic aspect of the use of *što/che*-relative constructions containing a resumptive pronoun is also taken into consideration. We also focus on the possibility of using *što/che*-relative constructions without an expressed resumptive pronoun examining the conditions which permit the realization of this kind of relative structures.

Keywords: resumptive pronoun, Serbian and Italian relative constructions, complementizer *što*, complementizer *che*